

‘Ο αρχιτέκτων Χριστιανός Χάνσεν και η ‘Αθήνα

Ida Haugsted

‘Η μνήμη του Δανού αρχιτέκτονα Hans Christian Hansen στην ‘Αθήνα είναι κυρίως συνδεδεμένη με τό κτίριο του Πανεπιστημίου πού χτίστηκε τό 1839. ‘Ο Χριστιανός Χάνσεν γεννήθηκε στην Κοπεγχάγη στίς 20 ‘Απριλίου του 1803 και πέθανε στίς 2 Μαΐου 1883 στή Βιέννη, κοντά στό διάσημο αδελφό του Θεόφιλο Χάνσεν (1813–1891), επίσης αρχιτέκονα. ‘Ο Θεόφιλος Χάνσεν έκτισε αρκετά νεοκλασικά κτίρια στην ‘Αθήνα, μεταξύ άλλων τό ‘Αστεροσκοπείο, τήν ‘Ακαδημία και τήν ‘Εθνική Βιβλιοθήκη, αλλά ό ίδιος έζησε και εργάστηκε στή Βιέννη τό μεγαλύτερο μέρος του βίου του.

‘Ο Χριστιανός Χάνσεν σπούδασε αρχιτεκτονική στην ‘Ακαδημία Καλών Τεχνών τής Κοπεγχάγης και τό 1829 κέρδισε τό μέγα χρυσό μετάλλιο. Τό 1831, μέ ύποτροφία τής ‘Ακαδημίας έφυγε στή Ρώμη γιά νά μελετήσει τά μνημεία και τά εκεί καλλιτεχνήματα. Κατά τήν παραμονή του αυτή, του δόθηκε ή εύκαιρία νά επισκεφτεί τήν Ποσειδωνία καθώς και τούς αρχαίους ελληνικούς ναούς τής Σικελίας και τόσο βαθιά εντύπωση του έκανε ή ελληνική αρχιτεκτονική πού αποφάσισε νά ταξιδέψει στην ‘Αθήνα, όπου έφτασε τόν Αύγουστο του 1833. Δέν φανταζόταν τότε ότι θά έμενε στην ‘Αθήνα δεκαεφτά όλόκληρα χρόνια, ώς τό 1850. Στην ‘Ελλάδα ό Χριστιανός Χάνσεν δούλεψε σάν αρχιτέκτονα και πήρε μέρος στίς αρχαιολογικές ανασκαφές τής ‘Ακρόπολης από τό 1835 ώς τό 1837 υπό τήν εποπτεία του γενικού εφόρου Λουδοβίκου Ρός.

‘Ο Χριστιανός Χάνσεν διηγείται ό ίδιος, σέ μία σύντομη βιογραφία του γραμμένη γιά τόν εορτασμό τής 44ης επετείου από τήν ίδρυση του Πανεπιστημίου Κοπεγχάγης τό 1879, ότι διορίστηκε αρχιτέκτονα από τό ελληνικό κράτος και μέ τήν

ιδιότητα αυτή εξετέλεσε τό σχέδιο του πανεπιστημιακού κτιρίου, αρκετά άλλα κτίρια δημόσια και ιδιωτικά, εκπόνησε διάφορες πολεοδομικές μελέτες και μπόρεσε νά συμμετάσχει στη διεύθυνση των ανασκαφών και της αναστύλωσης των αρχαίων κτισμάτων της Ἀθήνας. Μόλις τό 1857, μετά από επταετή παραμονή στην Τεργέστη, όπου ασχολήθηκε μέ διάφορα αρχιτεκτονικά έργα, επέστρεψε στην Κοπεγχάγη γιά νά πάρει θέση καθηγητή στην Ἀρχιτεκτονική Σχολή της Ἀκαδημίας Καλών Τεχνών.

Στή Βασιλική Βιβλιοθήκη και τά Κρατικά Ἀρχεῖα στην Κοπεγχάγη σώζεται μιά συλλογή ἐπιστολών μαζί μέ ἄλλο υλικό, τό ὁποῖο συμπληρώνουν τά σχέδια και τά τετράδια σκίτσων

πού βρίσκονται στην Ἀκαδημία Καλών Τεχνών, ὅπου και ἡ συλλογή των ἀρχιτεκτονικῶν του σχεδίων. Τό υλικό αὐτό φωτίζει ἀρκετές πτυχές ἀπό τή μακριά περίοδο τῆς ἐργασίας του Χριστιανού Χάνσεν στην Ἀθήνα. Τό κύριο μέρος των ἐπιστολῶν και των σχεδίων καλύπτει τά χρόνια ὅπου ἐργάστηκε στή Ρώμη και τήν περίοδο 1833-1840, τό διάστημα δηλαδή πού ἀποδείχτηκε τό σημαντικότερο γιά τήν καριέρα του Χριστιανού Χάνσεν στην ἀρχιτεκτονική, σάθηκε ἡ βάση γιά τήν οἰκοδομική του δραστηριότητα στην Ἑλλάδα, κατά τίς δεκαετίες του 1830 και του 1840, και τόν ἐνέπνευσε γιά τά κτίρια πού ἔχτισε στην Κοπεγχάγη ἀργότερα. Ὁ Χριστιανός Χάνσεν ἦταν ἀνάμεσα στους πρώτους ἀρχιτέκτονες πού ἔφτασαν στην Ἀθήνα μετά τήν ἴδρυση του ἑλληνικοῦ κράτους και μπόρεσε ἔτσι νά

Ὁ Χριστιανός Χάνσεν. Σχέδιο του Edvard Lehmann, 1845. Μουσείο Frederiksborg, Δανία.

Τό Πανεπιστήμιο. Σχέδιο του Χάνς Κρίστιαν Ἀντερσεν, 1841.

Χρ. Χάνσεν, Τό δωμάτιο του Σάονμπεργκ στην Ἀθήνα, Φεβρουάριος 1834. Ἀκαδημία Καλών Τεχνών, Τετράδιο σκίτσων, σελ. 51.

συμμετάσχει στην ανοικοδόμηση πόλεων και χώρων προσωπικά. Στις 29 Ιουνίου 1833 η μοναρχία ανακήρυξε την Αθήνα πρωτεύουσα με τον Όθωνα πρώτο βασιλέα. Τόν ίδιο χρόνο ο τελευταίος Τούρκος διοικητής Όσμάν Έφέντης εγκατέλειπε τα τουρκικά όχυράματα της Ακροπόλεως και έμεναν πλέον να εκτελεστούν μία σειρά πολεοδομικά, αρχιτεκτονικά και αρχαιολογικά έργα.

Τό 1831 η Αθήνα είχε μόλις 4.000 κατοίκους, ενώ τριάντα χρόνια αργότερα ο πληθυσμός της πόλης είχε ήδη φτάσει τις 42.000. Τό νέο πολεοδομικό σχέδιο των Αθηνών τό δημιούργησαν οι αρχιτέκτονες Σταμάτιος Κλεάνθης και Έδουάρδος Σάουμπερτ, αλλά αργότερα τροποποιήθηκε από τό Γερμανό αρχιτέκτονα Λέοντα φόν Κλέντσε. Ό τελευταίος ήταν γνωστός από μία σειρά κτιρίων στό Μόναχο, όπου βρισκόταν στην ύπηρεσία του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α', πατέρα του Όθωνα.

Ό Χριστιανός Χάνσεν είχε ένα μακροχρόνιο σύνδεσμο φιλίας και συνεργασίας με τό Γερμανό αρχιτέκτονα Σάουμπερτ και επί αρκετά χρόνια συγκατοικούσαν στην Αθήνα. Τό όνομα του Σάουμπερτ αναφέρεται συχνά στις έπιστολές του Χριστιανού Χάνσεν και πήραν μέρος μαζί στις ανασκαφές της Ακρόπολης. Τόν πρώτο καιρό στην Αθήνα, ό Χριστιανός Χάνσεν ζούσε από μία ύποτροφία πού του έστελνε η Ακαδημία Καλών Τεχνών της Κοπεγχάγης, αλλά για να άντεπεξέλθει στό οικονομικά του προβλήματα ανέλαμβανε διάφορα δημόσια και ιδιωτικά έργα, παράλληλα με τή μελέτη και τις άποτυπώσεις πού έκανε για τά αρχαία μνημεία των Αθηνών.

Στό Β' Τόμο του περιοδικού «Δανικό Καλλιτεχνικό Δελτίο» (Dansk Kunstblad), τό 1837, ό Χριστιανός Χάνσεν περιγράφει πολύ ζωντανά τις πρώτες του έντυπώσεις από τή νέα πρωτεύουσα των Έλλήνων: «Θά μου ήταν άδύνατο να περιγράψω τήν πρώτη έντύπωση πού μου έκανε ήδη από τήν άφιξη μου έδώ ή έντελώς κατεστραμένη πόλη και τά έρείπια πού πρόσβαλλαν παντού μέσα από τους σωρούς τις πέτρες. Έλάχιστα σπίτια είχαν σκεπή και οι δρόμοι ήταν παντελώς άγνώριστοι, καθώς τά πάντα έχουν ανακατευτεί σε μία σύγχυση άνευ όρων. Παρόμοια και όλοι οι ώραιοι άγροί πού περιβάλλουν τήν πόλη φαίνονται σαν να μην έχουν καλλιεργηθεί ποτέ. Όμως από τήν εποχή εκείνη έχει σημειωθεί σημαντική αλλαγή· με τά πενιχρά μέσα πού έχουμε στή διάθεσή μας χτίστηκαν άπάνταστα πολλά πράγματα, και ή Αθήνα, όπως και οι άλλες έλληνικές πόλεις πού κτίζονται σύμφωνα με όρθολογισμένα σχέδια, θά γίνει με τόν καιρό παραπολύ ώραία».

Μία από τις πρώτες έπιστολές πού γράφει από τήν Αθήνα έχει ήμερομηνία Παραμονή Χριστουγέννων 1833 και άπευθύνεται στην οικογένειά του στην Κοπεγχάγη. Ανάμεσα σ' άλλα γράφει έδώ και για τις τότε συνθήκες στην Αθήνα: «Ήταν πραγματικά τό πιο εύχριστο δράδυ πού έζησα στην Αθήνα, διότι ζω σαν τόν έρημίτη έδώ, δέν υπάρχει θέατρο, ούτε αίθουσα συναυλιών, όπως δέν υπάρχουν ούτε και καλλιτέχνες μήτε πινακοθήκες, με λίγα λόγια (ιδιαίτερα όταν κανείς έρχεται από τή Νεάπολη) βασιλεύει έδώ μία έρημία θανάτου. Όσοσο αυτή ή μελαγχολική γαλήνη ταιριάζει θαυμάσια στό χαρακτήρα μου και σχεδόν θά εύχόμουν να μπορούσα να ζω έδώ όλη τή ζωή μου, ώστε να έχω συνεχώς μπροστά στό μάτια μου τά

έρείπια τούτων των εξαίσιων ναών». Λίγους μήνες μόνο είχε σχεδιάσει να μείνει στην Αθήνα, κι έμεινε εκεί είκοσι χρόνια σχεδόν.

Ό Χριστιανός Χάνσεν περιγράφει ό ίδιος στό Δελτίο (1837) ποιά έργα έξετέλεσε μέχρι να του αναθέσουν τό μεγάλο του κτιρίου του Πανεπιστημίου, έργο πού τόν άπασχόλησε κατά τή δεύτερη περίοδο της παραμονής του στην Αθήνα. Γράφει τά έξης: «Τό Νομισματοκοπείο πού έχτισα είναι τελειωμένο πρό πολλού και έν πλήρει λειτουργία σήμερα· αυτή τήν εποχή κόβονται χάλκινα νομίσματα ένα σωρό. Οι δυσκολίες πού βρισκαμε παλιότερα στό χτίσιμο έχουν έλαττωθεί πολύ τώρα, καθώς οι Έλληνες τεχνίτες κάνουν σημαντικές προόδους από τότε και επιπλέον ήρθαν στή χώρα και αρκετοί τεχνίτες Γερμανοί και Ιταλοί». Τό Νομισματοκοπείο αυτό βρισκόταν στην όδό Σταδίου, άντικρύζοντας τό Πανεπιστήμιο, και συγκαταλεγόταν ανάμεσα στό πρώτα επιβλητικά δημόσια κτίρια πού άνεγέρθηκαν κατά μήκος των κεντρικών λεωφόρων της νεοσύστατης πόλης. Γκρεμίστηκε έκατό χρόνια αργότερα, παραμένει ώστόσο τό πρώτο μείζον έργο του Χριστιανού Χάνσεν στην Αθήνα. Και ό Χριστιανός Χάνσεν συνεχίζει στό Δελτίο για τις άνοικοδομήσεις του: «Ιδιωτικά κτίρια έχτισα δύο. Έπιπλέον μεταρρύθμισα μερικές εκκλησίες σε δικαστήρια, άλλαξα μία τουρκική σχολή και τήν έκαμα φυλακή και μισοτέλειωσα ένα μεγάλο κτίριο με καταστήματα. Άρκετά κτίρια είναι είτε τελειωμένα από μένα είτε χτισμένα άποκλειστικά σύμφωνα με δικά μου σχέδια. Επίσης φιλοπόνησα ένα πλήθος σχέδια, από τά όποια σπουδαιότερα είναι ένα σχέδιο της πόλεως Κορίνθου, σχέδια αρκετών θεάτρων, μία εκκλησία για τόν Πειραιά, μία κρεαταγορά για τήν Αθήνα, μία φυλακή, μία προτεσταντική εκκλησία, λουτρό για τήν Θερμία (= Λουτράκι), Φάρο για τήν Αΐγινα κλπ.» Από όλα αυτά τά κτίρια και τά σχέδια τίποτε δέν σώζεται στή συλλογή της Ακαδημίας Καλών Τεχνών στην Κοπεγχάγη. Υπάρχουν ώστόσο αρκετά σκίτσα από τό Λουτράκι, σχέδια με κτίρια του Πειραιά και αρκετά άλλα μοτίβα.

Ό Χριστιανός Χάνσεν γράφει στό Δελτίο και για τή συμμετοχή του στις αρχαιολογικές ανασκαφές και τήν αναστύλωση της Ακρόπολης πού μόλις είχε αρχίσει τότε: «Έκτός από αυτά και πολλά άλλα πράγματα πού έχω φτιάξει όσον καιρό βρίσκομαι στην ύπηρεσία του έλληνικού κράτους, άσχολήθηκα και με τις ανασκαφές στην Ακρόπολη. Ό όρ. Ρός, ό Σάουμπερτ και έγώ σχεδιάζουμε να εκδώσουμε ένα έργο για όλα τά νέα εύρηματα της Ακροπόλεως. Τό πρώτο τεύχος, πού περιέχει δεκατρία φύλλα για τό μικρό ναό της Νίκης με τήν περιγραφή του όρος Ρός, τό στείλαμε ήδη για έκδοση στό Μόναχο, και τώρα δουλεύουμε τό δεύτερο τεύχος πού θά περιλαμβάνει τά ζωγραφικά άποσπάσματα».

Έδώ αναφέρονται οι ανασκαφές πού διενέργησαν ό Ρός, ό Σάουμπερτ και ό Χρ. Χάνσεν στην Ακρόπολη τό 1835-37. Σκοπός των ανασκαφών αυτών ήταν να άποκαταστήσουν τόν Παρθενώνα, τό Έρεχθειό και τά Προπύλαια. Κατά τους αιώνες μετά τήν Άλωση ή Ακρόπολη είχε χρησιμοποιηθεί σαν όχυρό. Οι ναοί υπέστησαν ανάμεσα σ' άλλα και τό βομβαρδισμό των Βενετών κατά τήν έπίθεσή τους έναντιόν της Αθήνας τό 1687, και από τότε ένας μεγάλος αριθμός κτισμάτων προστέ-

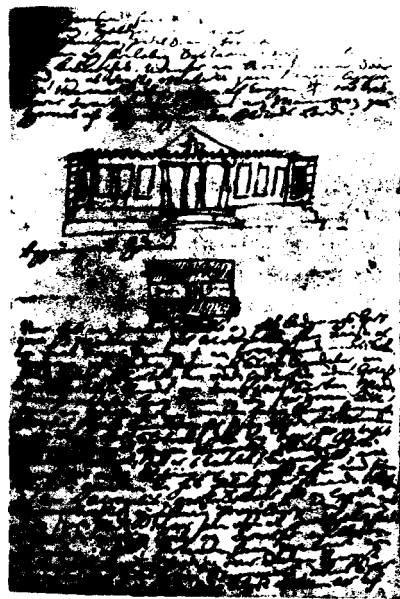
θηκε σ' αυτό τόν χώρο, όπου κατά τό 1830 έβρισκε κανείς οχυρωματικά έργα, πύργους, τείχη, στρατώνες, τζαμιά, εκκλησίες και οικήματα. Και για έθνικούς και για ιστορικούς λόγους ή έλληνική κυβέρνηση έδωσε μεγάλη σημασία στην άναστύλωση και τή συντήρηση τών αρχαίων κτισμάτων τών 'Αθηνών, και τό έργο έδώ άρχισε εϋθύς μέ τήν κατεδάφιση μέρους από τά οχυρώματα και τούς στρατώνες τής Τουρκοκρατίας. Οί άνασκαφές άρχισαν γύρω από τά Προπύλαια και τόν Παρθενώνα μέ σκοπό νά βρεθούν τά αρχιτεκτονικά μέλη πού έλειπαν, και κατά τά τρία χρόνια τής διάρκειας τών άνασκαφών βρέθηκαν όχι μονάχα μέρη από τά κλασικά κτίσματα αλλά ξαναβρέθηκε και ό αρχαίος ναός τής Νίκης, πού ως τό τέλος του έβδομου αιώνα στεκόταν ορθός μέσα στό οχύρωμα, αλλά από τότε είχε γκρεμιστεί και μέρη του ξαναχρησιμοποιηθεί στα οχυρωματικά έργα τής εισόδου τής 'Ακρόπολης. Ό ναός άνοικοδομήθηκε και άναστυλώθηκε τό 1835-36 και ό Χριστιανός Χάνσεν άναφέρει τό δημοσίευμα για τήν ιστορία του ναού τής Νίκης και τήν άνοικοδόμησή του πού έκδόθηκε τό 1839. Οί χαλκογραφίες και οι έγχρωμες εικόνες του βιβλίου είναι έργο του Χριστιανού Χάνσεν και του 'Εδουάρδου Σάουμπερτ.

Στό Δελτίο ό Χριστιανός Χάνσεν άναφέρει ότι τό αρχικό σχέδιο ήταν νά εκδώσουν κι άλλους τόμους για τά σημαντικά εύρήματα τής 'Ακρόπολης, πού περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων και ύδρορροές από τετρακόττα και μάρμαρο, άκροκέραμα, κεραμίδια και άλλα στοιχεία από παλαιότερα κτίρια, αλλά για πολλούς λόγους, άνάμεσα σ' άλλους και οικονομικούς, οι ύπόλοιποι τόμοι δέν τυπώθηκαν ποτέ. Κατά τήν εργασία μου τής καταγραφής για τά σχέδια, άκουαρέλες και τεράδια σκίτων στην 'Ακαδημία Καλών Τεχνών τής Κοπεγχάγης κατάφερα νά συγκεντρώσω μιά σειρά άκουαρέλες και σχέδια πού ό Χριστιανός Χάνσεν έφτιαξε στην 'Αθήνα τό 1836 και ύπολόγιζε νά δημοσιέψει στό μεγάλο έργο πού είχαν σχεδιάσει νά εκδώσουν για τήν 'Ακρόπολη. Στην 'Ακαδημία ύπάρχουν επιπλέον σχέδια κεραμικών και μπρούντζινων έργων και άλλων εύρημάτων πού ήρθαν στό φώς κατά τις άνασκαφές τής νότιας πτέρυγας του Παρθενώνα τό 1835 και 1836. 'Από αυτά λίγα μόνο χρησιμοποίησε ό Ρός στό βιβλίο του «'Αρχαιολογικές Μελέτες» (Archäologische Aufsätze), Τόμος Α', του 1855, τά πρωτότυπα σχέδια βρισκονται στην 'Ακαδημία Καλών Τεχνών. Οί συλλογές περιλαμβάνουν επίσης άποτυπώσεις και σκίτσα από τό 'Ερεχθειο, όπου ό έφορος Πιττάκης έκανε άνασκαφές τό 1837, άρκετές άποτυπώσεις από τόν Παρθενώνα, κι άκόμα όρισμένα κομμάτια από τό ναό τής Νίκης και τά Προπύλαια.

Σέ κτίρια πού ό Χριστιανός Χάνσεν έκτισε στην Κοπεγχάγη κατά τήν περίοδο 1860-80, μεταξύ άλλων τό Ζωολογικό Μουσείο, τό 'Αστεροσκοπείο, διάφορα νοσοκομεία κλπ., ύπάρχουν έσωτερικές διακοσμήσεις και άλλες λεπτομέρειες πού σαφώς είναι έμπνευσμένες από τήν εργασία του και πολύχρονη παραμονή στην 'Αθήνα. Όσο για τήν 'Αθήνα τήν ίδια, εκεί μπορεί κανείς νά δει τήν έμπνευσή του από τις άναστυλώσεις και άποτυπώσεις στην 'Ακρόπολη νά λειτουργεί στό σχέδιο του ώραιού νεοκλασικού κτιρίου του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. 'Από αυτό τό κτίριο ύπάρχουν μιά σειρά εξαιρετικά ώραιες και πάνω από ένα μέτρο σέ μήκος άκουαρέλες μέ χρώματα στη συλλογή τής 'Ακαδημίας, χρονολογημένες τό 1842.

Ό γνωστότερος Χάνς Κρίστιαν 'Αντερσεν συνάντησε έξάλλου τόν Χριστιανό Χάνσεν κατά τήν έπίσκεψή του στην 'Αθήνα τό 1841 και γράφει στό ημερολόγιό του για τή συνάντηση αυτή τήν Παρασκευή 26 Μαρτίου: «Κρύο πολύ, έστειλα γράμματα στην πατρίδα 'Επισκέφτηκα τόν Χάνσεν πού μου έδειξε τό Πανεπιστήμιό του, ύπόγειο μέ εγκατάσταση θέρμανσης για όλόκληρο τό κτίριο, θυρωρείο, αίθουσες διαλέξεων στό ισόγειο και προσωρινή αίθουσα 'Ανατομίας. Όλόκληρος ό πρώτος όροφος διβιβλιοθήκη. 'Απέξω μά κιονοστοιχία μέ καθίσματα πού είναι στραμμένα προς τά έξω, και τοιχογραφία στην πρόσοψη. Τέσσερεις μαρμαρίνοι κίονες, δώρο του βασιλιά (40.000 δραχ.) σηκώνουν τό άέτωμα, πού έχει μάν 'Αθηνά μέσα· στις γωνίες του κτιρίου δυό λόγοι τής 'Αρχαιότητας».

Μετάφραση: Σοφία Σκοπετέα

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

E. DEMOSTHENOPOULOU, *Öffentliche Bauten unter König Otto in Athen*, Μόναχο 1970.

G. ENGBERG, *Ό Χ.Κ. 'Αντερσεν και ή 'Αθήνα*, πέρ. «Anderseniana», περίοδος Β', Τόμ. V, 4 Κοπεγχάγη 1965.

L. ROSS, *Archäologische Aufsätze*, I, Λειψία 1855 (βλ. και: Λουδοβίκου ΡΟΣ, *Αναμνήσεις και άναποκρίσεις από τήν 'Ελλάδα, (1823-1833)*, Μετάφραση 'Α. Σπύλιου, 'Αθήνα 1976).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ, *Πολεοδομική εξέλιξις τών 'Αθηνών, από τών προϊστορικών χρόνων μέχρι τών αρχών του 19ου αιώνας*, 'Αθήνα 1960.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ, *Νεοκλασική 'Αρχιτεκτονική στην 'Ελλάδα*, 'Εκδόσεις 'Εμπορικής Τραπέζης τής 'Ελλάδος, 'Αθήνα 1967.

JEAN TRAVLOS, *Athènes au fil du temps*, Βουλώνη 1972.